

FEMINISTICKÝ PROJEKT JANET A. KOURANY: SOCIÁLNĚ ODPOVĚDNÁ VĚDA / ALENA ORTENOVÁ

KOURANY, JANET A. 2010. PHILOSOPHY OF SCIENCE AFTER FEMINISM.
OXFORD: OXFORD UNIVERSITY PRESS.

„Proč je vlastně takový problém zacházet s ženami a muži se stejným respektem, bez předsudků a očekávání, která zvýhodňují jedno pohlaví a znevýhodňují druhé? Jedním z důvodů je moc: věda a vědění mají ve společnosti velkou moc, a kdo je kontroluje, disponuje nejen symbolickou, ale ve vzrůstající míře i ekonomickou mocí.“ (Linková 2009: 1)

V následujícím textu představuji práci významné současné americké kritické teoretičky Janet A. Kourany.¹ Ačkoli je její kniha *Philosophy of Science after Feminism* z roku 2010, pokládám za přínosné recenzovat ji v češtině i s určitým časovým odstupem, a to především proto, že je stále aktuální v souvislosti s probíhající reformou výzkumu a vývoje v České republice, problematikou excellence ve výzkumu a otázkou vztahu vědy a společnosti a neboť se dotýká zcela zásadně nerovného postavení žen ve společnosti a otázek vlivu vědy na společnost, i statusu žen. A také proto, že je skvělou prací v oblasti filosofie vědy a feminismu a souvisí se strukturální změnou společnosti. Na citát české socioložky Marcely Linkové (kteřá se v českém prostředí kriticky zabývá vědními politikami, důrazem na ekonomické aspekty vytváření znalosti a komerčním využitím výsledků, snahou o zachování tradičního vnímání vědy jako oddělené sféry, kterou kontrolují pouze výzkumné komunity apod.) jsem si vzpomněla při čtení recenzované knihy, neboť pregnantně (podobně jako Kourany – viz dále) vyjadřuje mocenské aspekty znalostních praktik i důvody neochoty zbavovat se tradičních předsudků a stereotypů.

Feministická filosofka Janet A. Kourany se už po mnoho let zabývá vědou a filosofií z feministické perspektivy a filosofií vědy. Především ji zajímá, jak věda utváří společnost a společnost vědu. Historie sociologie a sociologie vědy ji sice odvrátila od osvícenských idejí o neutrální vědě, nedotčené sociálními problémy, nezávislé, zároveň se však nikdy zcela nevzdala osvícenské myšlenky prosperity a spravedlivé lidské společnosti postavené na základech rozumné a spolehlivé vědy, myšlenky, již sdílí mnoho feministických vědců a vědkyň, filosofů a filosofek a historiků a historiček vědy. Už v knize *Philosophy in a Feminist Voice: Critiques and Reconstructions*, souboru kritických esejí (Kourany 1998), Kourany jasně vyjadřuje svůj názor na historii filosofie: „Filosofie, tak jak ji známe dnes na západě, je velkým produktem misogynických mužů minulosti, mužů, kteří byli buď nevšímaví k potřebám a zájmům žen, anebo jejich ideje byly v protikladu k těmto potřebám a zájmům“. (Kourany 1998: ix) Vždy ji zajímal dialog mezi tzv. feministickými filosofy/kami a filosofy tradičního (mainstreamového) proudu, ale především vždy usilovala svými pracemi o změnu ve vědě a filosofii vědy. Její zatím poslední kniha *Philosophy of Science after Feminism* je toho skvělým důkazem. Kourany se snaží jednak „umístit“ vědu v jejím širším společenském kontextu, ale také artikulovat nové, komplexnější chápání vědecké racionality, takové, jež spojuje etické, sociální, morální a epistemické otázky. Kourany je přesvědčena, jak píše již v předmluvě, že filosofové vědy by měli být vybízeni k podpoře společensky odpovědné vědy (*Socially Responsible Science*,

UDRŽITELNOST A ROZVOJ MENTORINGOVÝCH PROGRAMŮ PRO ŽENY V KONTEXTU GENDEROVÉ STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY AKADEMICKÝCH INSTITUCÍ / Kateřina Cidlinská

Ve dnech 8. a 9. října 2012 probíhal na mnichovské Univerzitě Ludvíka Maxmiliána (LMU) mezinárodní workshop Evropské sítě mentoringových programů pro ženy v akademii eument-net. Jednalo se již o druhý takový workshop určený pro koordinátorky a koordinátory mentoringových programů a experty a expertky v oblasti personálního rozvoje, který vytváří prostor, aby rozebírali a sdíleli své zkušenosti, jak zlepšit služby a programy podporující genderovou rovnost ve svých institucích. První workshop nazvaný *Mentor Training and Coaching* se konal v únoru v roce 2010 v Lausanne a byl zaměřen na ustavování a rozvoj mentoringových programů na univerzitách a v dalších výzkumných institucích, přičemž se soustředil především na téma podpory mentorek a mentorů. Letošní ročník nazvaný „*Stabilisation and advancement of mentoring-programmes in the context of structural change*“ se věnoval novým výzvám mentoringových programů, možnostem jejich rozvoje a zvýšení efektivnosti na základě zkušeností z institucí v různých zemích a jejich roli v kontextu měnících se struktur systému vědy a výzkumu, tedy jejich potenciálu pro uskutečňování strukturální změny. Představím zde hlavní výstupy letošního workshopu pro ty z Vás, které/kteří uvažujete o založení mentoringového programu ve Vaší instituci. Prezentované programy mají za sebou již několik ročníků a díky systematické evaluaci mohly jejich koordinátorky zhodnotit, jaké měly dopady na jejich účastnice, účastníky a celou organizační strukturu a kulturu institucí, které postupy se osvědčily a které ne. Zdůrazním přitom postřehy, které mi připadaly z pohledu koordinátorky českého mentoringového programu pro středoškolačky nejzajímavější vzhledem k tomu, s jakými úskalími se setkávají snahy o prosazování opatření na podporu genderové rovnosti ve vědě v České republice.

SRS). Podrobně nastiňuje tuto ideu (SRS), představuje velký a radikální projekt, který by takovou vědu podpořil především v těch aspektech, kdy se věda může stát spojencem v boji za rovné postavení žen ve společnosti. Klade si otázky, jaké jsou možnosti a výzvy společensky odpovědné vědy, co mohou nabídnout feministické studie, jaké politické výzvy taková změna nastoluje.

Kniha je rozdělena do pěti kapitol: A Feminist Primer For Philosophers of Science, The Legacy of Twentieth Century Philosophy od Science, What Feminist Science Studies Can Offer, Challenges from Every Direction a The Prospects of Twenty-first Century Philosophy of Science.

V první kapitole, A Feminist Primer For Philosophers of Science (Feministický slabikář pro filosofy vědy), rekapituluje Kourany základní prostředky útlaku žen, které uvádí již v úvodní kapitole a dokládá je statistikami mezinárodních institucí UNICEF, UN, UNFPA aj.: ženy na světě pracují více a za nižší mzdy, požívají menší ochrany v práci, pracují v méně kvalitních, a tudíž i špatně placených odvětvích; v mnoha zemích jsou děvčátka po narození zabíjena kvůli svému „špatnému“ pohlaví (Čína, Jižní Korea, Indie, Pákistán, Bangladéš, Nepál, Egypt, Sýrie, Haiti, Kolumbie a v mnoha dalších). V Indii dosáhlo číslo „zmizelých“ narozených děvčátek 700 000. Ani násilí na ženách se na mnoha kontinentech světa nezastavilo, naopak, jak dokládá Kourany, má charakter epidemie a ženy a dívky jsou bity, nuceny k sexu, vražděny. Dle údaje UNFPA z roku 2005 je v Austrálii, Kanadě, Izraeli, Jižní Africe a USA 40–70 % zavražděných žen zabito svým partnerem. V podkapitole The Role of Science Kourany poukazuje na nižší postavení žen v historii i v současnosti (výčetem dalších problémů, jako je prostituce a pornografie, ženská obřízka a vražda ze cti, sexuální obtěžování apod.) (s. 4). Kourany je přesvědčena, že zásadní roli zde může sehrát právě věda. V další části první kapitoly argumentuje některými vědeckými výzkumy, které v podstatě zveřejnily nerovnost a diskriminaci žen (a zdá

se někdy skutečně, že na věky věků): např. výsledky některých psychologických výzkumů, které uvádějí rozdíly mezi mužským a ženským mozkem, přičemž ten druhý (ženský) je vždy druhořadý, horší. Tyto psychologické výzkumy se snaží vysvětlit rozdíly mezi muži a ženami na základě biologie. Jde totiž, jak je Kourany přesvědčena, o jedno z centrálních „poselství“ psychologických výzkumů v historii, které tvrdí, že ženy jsou druhořadé intelektuálně, společensky, sexuálně, a dokonce morálně (vzpomeňme jen na Kholbergův výzkum v 70. letech v USA a „Heinzovo dilema“ a jeho interpretaci morálního jednání jedince, pozn. autorky). Jak uvádí Kourany, mezi lety 1968 a 2008 bylo publikováno více než 15 000 takových studií, z toho více než 4000 studií jen mezi rokem 1998 a 2008! (s. 5). A výzkumy tohoto druhu stále pokračují. I v jedenadvacátém století se mnoho biologických výzkumů zabývá rozdíly mezi mužským a ženským mozkem a z nich pak vyvozují rozdíly mezi intelektem muže a ženy (lidé s menším mozkem mají horší výsledky v IQ testu apod.), což samozřejmě ovlivňuje status ženy, přístup žen ke vzdělání, k některým profesím apod. Některé výzkumnice a výzkumníci si kladou otázku, z jakých důvodů pokračují takové výzkumy. Předpokládají, že studium rozdílů mezi pohlavími není neutrální aktivitou o nic víc než studium poznávacích rozdílů mezi rasami, a může být velmi pravděpodobně zneužito jako důkaz pro nadřazenost mocnější skupiny (s. 6). Janet Shibley Hyde, již Kourany cituje, jde ještě dále a ptá se: Proč gender? Proč se výzkumy stále zabývají pohlavními rozdíly, a ne tolik rozdíly třídními anebo třeba barvoslepostí? Dopady genderových rozdílů např. na schopnost v matematice jsou podle jejího názoru zanedbatelné oproti jiným (např. styl učení se), jimiž se mohou výzkumy zabývat. Může jít dokonce o politický záměr. Např. otázky o inteligenci bílých a černých, žen a mužů, byly vždy využity pro ospravedlnění společenské hierarchie, v níž bílí muži zaujímali vedoucí postavení (s. 7). V podkapitole Toward a New Role of Science po-

Mentoring – účinný nástroj pro strukturální změnu a lék na mužskou „slepotu“ k genderovým nerovnostem

Workshop byl rozdělen do tří tematických bloků. První se věnoval možnostem mentoringu při prosazování strukturální změny, druhý rozvoji a udržitelnosti mentoringových programů na univerzitách a třetí personálnímu rozvoji institucí prostřednictvím spolupráce mezi mentoringovými programy a ostatními aktéry v rámci univerzity i mimo ni. První den byl zaměřen především na zhodnocení přínosu programů pro jeho účastnice a účastníky, druhý den se více mluvilo o jeho přínosu pro instituce.

První blok zahájila pozvaná řečnice profesorka Ada Pellert z Berlínské univerzity pro profesní studia (DUW-Berlin) proslavem na téma managementu lidských zdrojů a organizační změny. Mentoring představila jako nástroj, který je schopen propojit HR management a administrativu univerzity a akademiky a akademičky (tzn. mentory a mentorky), tedy skupiny, které mezi sebou aktuálně spíše nekomunikují, což vede často k nevhodnému nastavení personálních politik univerzit, mimo jiné k tomu, že podpora žen není přímo začleněna do personálního plánování. Jako jednu z podmínek této spolupráce připomněla i citlivé užívání jazyka, který by akademiky neodrazoval. Například místo o HR managementu radila hovořit o rozvoji mladých výzkumníků a výzkumnic či místo genderové agendy hovořit o podpoře dívek a žen. Zároveň profesorka Pellert nabádala ke snaze využít stávajících podmínek a diskursů ve vědě ve prospěch mentoringových programů a strukturální změny, například využít důrazu na excelenci a přetavit jej v důraz na potřebu být excelentní i v oblasti podpory genderové rovnosti, tedy zajistit, aby z vědy nemizely nadané doktorandky, které například v Německu představují 55 % všech studujících doktorských programů. Tedy zdůrazňovat, že kvalita se neobejde bez rovnosti (quality needs equality). Uvedla, že konkurence nevede k tomu, že nutně zůstanou ti nejlepší, nýbrž vede k tomu, že zůstanou ti, kteří nejlépe prosperují v daném systému, mají v něm nejlepší podmínky pro vlastní rozvoj. Zároveň však bylo upozorňováno na dvoj-

kládá Kourany další otázky: Je možné udělat něco pro to, aby se situace změnila? A mělo by se něco dělat? Lze uvažovat o tom, že by se výzkum zaměřoval na zájmy a potřeby žen, což znamená, že by vlády takový výzkum finančně podpořily více než výzkum, který ženy nějakým způsobem vylučuje. A radikálněji: můžeme výzkum, který hledá (biologické) rozdíly mezi ženami a muži omezovat, či dokonce zakázat? Měli by tedy vědci a politikové mít volnost v rozhodování o pokračování a vývoji výzkumu, založeném na čistě vědeckém základě, čistě „epistemickém“ spíše než na společenském? Kourany však uvažuje dále. Co když „nezávislá věda“ prostě produkuje vědu ne jako spojení rovnosti žen, ale nerovnost pouze zvětšuje? Možná proto, že po staletí ve vědě vždy dominovali muži, kteří byli vychováni v sexistické a androcentrické společnosti a vyškoleni sexistickou a androcentrickou vědeckou tradicí, muži, kteří ze sexismu a androcentrismu profitovali. Pak je možná nutné, podle Kourany, pro to, aby byla věda spojencem v boji za rovnost žen, vytvořit skutečně masivní afirmativní akci pro vstup žen do vědy. Ale tak, aby nebyly jen členkami vědecké komunity, ale aby v ní mohly skutečně setrvat, prosperovat a stát se součástí všech odvětví, na všech úrovních vědy. V podkapitole *Toward a New Role of Philosophy of Science* připomíná Kourany úsilí feministických historiků a historiček a filosofů a filosofek, kteří si po nejméně tři dekády takové otázky kladou. Vztah mezi feministickými studiemi a hlavním proudem filosofie vědy vidí v tom, co mohou feministická studia nabídnout především v otázce „objektivit“ vědy a vztahu mezi epistemickým a společenským. Úsilí o korekci špatných výzkumů, resp. jejich interpretací, může totiž pomoci ženám už jen poukazem na to, že jim nemůže být odmítnut status rovného postavení pouze proto, že jejich mozek se liší od mužského, píše Kourany. Takové příklady nekvalitní vědy „jsou analogické k těm, proti kterým je třeba vést boj i v případě výzkumů rasy, etnicity, sexuální orientace, tělesného postižení. Věda zde může být silným

spojencem, ale je třeba říci, že je často i příčinou vyšší míry nerovnosti než rovnosti“ (s. 14).

Proč však dosud filosofové vědy opomíjeli otázky týkající se společenské odpovědnosti vědy? V podstatě: Proč je současná filosofie vědy taková, jaká je? Na tyto otázky odpovídá Kourany ve druhé kapitole *The Legacy of Twentieth Century Philosophy of Science*, ve které podává přehled vývoje filosofie vědy od poloviny 20. století. Zabývá se vlivem tzv. Vídeňského kruhu² a jmenovitě některými filosofy vědy: Hansem Reichenbachem, představitelem logického pozitivismu, a jeho rozlišováním kontextu objevu a vyhodnocení, anebo pozdějším Imre Lacatosem, filosofem vědy a matematiky, který sjednotil Popperovu falzifikaci a Kuhnovo paradigma ve snaze vyloučit náhodu a najít nový model popření či upravení teorie výzkumu. Někteří z členů Vídeňského kruhu se zajímali i o sociální a politické otázky a jejich dopad na vědu a výzkum. Ve Vídeňském kruhu vidí Kourany kořeny filosofie vědy 20. století i dnešní. Současná bádání odkrývají, že motivem pro Vídeňský kruh nebyly jen abstraktní zájmy a epistemické otázky, ale také společenské a politické zájmy prosadit mj. i sociální rozměr vědy a historický kontext. Tedy, jak uvádí Kourany, Vídeňský kruh mohl být, a také byl, pro jeho členy místem společenské reformy a prostřednictvím filosofie vědy tuto reformu uspíšil. Proč však filosofie vědy ztratila sociální kontext v podobě angloamerického logického pozitivismu a jak se taková změna ustálila? Kourany se domnívá, že právě vlivní členové kruhu, kteří odešli do USA, transformovali své myšlenky a teorie na tamější ekonomické a tržní podmínky.

Ve třetí kapitole *What Feminist Science Studies Can Offer* definuje Kourany projekt společensky odpovědné vědy jako rozšíření feministického projektu zahrnutím sociální spravedlnosti pro všechny. Je ovšem tento projekt přijatelný? Pokud patří sociální otázky, kterými se kritická feministická studia zabývají, do filosofie vědy, které to jsou? Mají

sečnost této strategie, která legitimizuje a reprodukuje diskurs excelence, který vede k silně konkurenčnímu prostředí, jež se ukazuje jako méně příznivé právě pro ženy. Na druhou stranu zaznívalo, že začínající vědkyně chtějí být úspěšné teď, tedy i v kontextu současného nastavení fungování vědy a výzkumu, a je proto třeba je v tom podpořit i za stávajících podmínek.

Následující pozvaná řečnice Ulle Jager z Univerzity v Basileji se již zaměřila přímo na potenciál mentoringových programů pro strukturální změnu. Identifikovala tři hlavní strukturální dopady mentoringu: 1. přispívání k proměně „pravidel hry“, která umožňuje kritickou reflexi aktuálních kritérií excelence a úspěchu a předsudků při přijímání juniorských akademiků a akademiček; 2. etablování a institucionalizaci mentoringu do univerzitních struktur, jež vede k rozšiřování mentoringových programů a k zapojování více profesorů a profesorek, kteří díky pozitivním zkušenostem programy dále podporují a dělají jim dobré jméno mezi ostatními akademiky, a zajišťují tak jejich dlouhodobou perspektivu; 3. zvyšování povědomí o genderově specifických tématech spojených s kariérou a kariérním plánováním.

Jager dále hovořila o kontroverzi, kterou s sebou nesou mentoringové programy určené jen pro ženy, kdy ženy samy se jich nechtějí zúčastnit, protože nechtějí být spojovány se stigmatem znevýhodněnosti, resp. nechtějí být ty znevýhodněné. Na jedné straně sice ženy často uvádějí, že jsou si vědomy silné genderové nevyváženosti napříč akademickou hierarchií, na druhé straně však tvrdí, že ony samy diskriminaci nezažívají. Zde se opět vynořilo téma diskursivní strategie. Podle Jager by neměl být kladen důraz na skutečnost, že jsou ženy v akademii vystaveny diskriminaci, nýbrž na jejich podporu, neboť z této pozice se mohou podporovat vzájemně a diskriminaci tím podkopávat. Na odpor samotných žen vůči programům určeným výlučně pro ženy upozornila i Siegfried Lievens, jež představila mentoringový program Menza pro mladé výzkumnice na Univerzitě v Ghentu. Program po zkušenostech z prvního ročníku, kdy byl určen jen pro ženy, otevřel druhý ročník i mužům, neboť výzkumnice nechtěly vstupovat do ryze ženského programu,

být zahrnuty egalitářské hodnoty, a které? Ve které fázi výzkumu? Jsou to opět etické otázky, jež souvisejí s radikální změnou – se společensky odpovědnou vědou. V podkapitole The Ideal of Value-Free Science rozebírá metodologické problémy, jež musí být řešeny, aby byla feministická kritika přijata z pozice argumentů „nezávislé vědy“, podle níž mají být výzkumy striktně odděleny od etických a politických závazků.

Kourany zde polemizuje mj. s Helen Longino a jejím „kontextuálním empirismem“, kterým Longino navazovala na některé předešlé feministické myslitelky analyzující metodologicky chybně prováděné výzkumy, které vedly k genderově problematickým a sexistickým závěrům. Longino ve svém přístupu v podstatě reflektuje sociologický problém, který upozorňuje na historickou, geografickou a sociální situovanost jedinců účastnících se výzkumu (tzv. kontextuální hodnoty); řešení vidí v kritické interakci a zpětné vazbě uvnitř skupin výzkumníků, kteří participují na daném výzkumu. Kourany polemizuje s Longino v tom smyslu, nako-lik takové skupiny mohou existovat, a nastiňuje problémy, jež je třeba vidět i v tomto přístupu.

Čtvrtá kapitola Challenges from Every Direction se zabývá řadou problémů projektu společensky odpovědné vědy. Ideálem společensky odpovědné vědy je podle Kourany její odpovědnost a především morální opodstatněnost. „Existuje dlouhá tradice neochoty ze strany vědců i „nevědců“ sankcionovat každé společenské narušení vědy.“ Tato neochota se ve skutečnosti podle Kourany opírá o pět druhů zdůvodnění: epistemologické, které předpokládá, že čím více praxe se týká znalostí, zejména technických poznatků, tím více by měla být věda ponechána v rukou řádně vyškolených odborníků, nezávislých na společenské kontrole nebo doзору. Druhé – historické ospravedlnění – poukazuje na katastrofální sociální i epistemické důsledky. Kourany zde připomíná výzkumy ve stalinském Rusku, v období německého nacismu aj. Třetí –

sociologické zdůvodnění – zdůrazňuje jedinečné poznání a společenské normy institucionalizované ve vědě, a čtvrté – ekonomické zdůvodnění, jež zdůrazňuje mimořádný sociální a hospodářský pokrok závislý na všech předešlých důvodech. A konečně páté, politické zdůvodnění, jež tvrdí, že vědci mají právo na výzkum, stejně jako mají právo na svobodu myšlení a svobodu slova, a že tedy jakékoliv narušení ze strany společnosti porušuje tato práva. Kourany je přesvědčena, že aby mohla být společensky odpovědná věda akceptována, měla by odpovídajícím způsobem reagovat na všech těchto pět výzev. To ostatně následně činí v podkapitolách, v nichž se zabývá každým jednotlivým zdůvodněním a argumentací, jaká by pro obhajobu společensky odpovědné vědy měla být použita. Politickou výzvou může být např. odklon od podpory výzkumu zbraní, který čerpá největší podíl financí na vědu, vývoj a inovace, a naopak podpora výzkumů, kdy se věda stane spojencem v boji za rovné postavení žen ve společnosti apod. Apel na společenskou odpovědnost vědy v souvislosti s postavením žen a jejich diskriminací (stejně jako v souvislosti s rasismem a heteronormativitou) se nese knihou jako olympijská pochodeň.

Po předešlých kapitolách, ve kterých Kourany obhájí projekt společensky odpovědné vědy jako něčeho, co není nemožné, co by bylo v rozporu s „charakterem vědy“ nebo co by ohrozilo ekonomickou stránku vědeckého pokroku, a poté, co vysvětlila, jak by se neměli vědci a především filosofové a filosofky vědy chovat (morálně, eticky), přechází v závěrečné, páté kapitole The Prospects of Twenty-first Century Philosophy of Science ke druhé stránce projektu: co by filosofové a filosofky vědy dělat měli. Navrhuje dvě související oblasti a cíle. Za prvé, je třeba analyzovat, kritizovat a vyjasnit profesionální a etické kodexy chování vědeckých odborných organizací, jako je American Physical Society, American Chemical Society a další. Za druhé, úkolem vědy je pomoci vyjasnit vědecké výzkumné cíle,

a stejný přístup zaujali i mentoři z řad mužů. V rámci celého workshopu byla otázka zapojení mužů v roli mentorů i jejich svěřenců živým tématem. Mezi jeho účastnicemi převažoval názor, že není možné používat na různé typy mentoringu stejný „mustr“, nýbrž že je třeba v této věci citlivě zhodnotit cíle mentoringu. Například v oborech, kde jsou ženy silně podreprezentovány, jako je inženýrství, vnímaly jako důležité zapojovat v roli mentorek především ženy, které tak mohou fungovat jako jinak chybějící rolové modely. Pro výzkumnice s dětmi se zase ukazují důležité mentorky z řad vědkyň-matek, neboť z představených výzkumů vyplynulo, že kariévní uspokojení u žen rapidně klesá ve chvíli, kdy založí rodinu. Zapojení mužů mentorů zase může přispívat ke strukturální změně tím, že často teprve díky mentoringu začnou muži chápat strukturální překážky, jimž jsou ženy v akademii vystaveny, a mohou pak začít podporovat formální opatření na podporu genderové rovnosti na univerzitě, jak ukázala například Manuela Kaiser-Belz na příkladu evaluace mentoringového programu Univerzity v Göttingenu. Ze stejného důvodu připomněla i zapojení mentorů z různých generací profesorů. Na skutečnost, že muži jsou často „slepi“ ke strukturálním překážkám genderové rovnosti, poukazují i výsledky dalšího prezentovaného výzkumu, který provedla se svým týmem Dagmar Hoppel. V rámci rozhovorů se totiž ukázalo, že muži si častou nejsou vědomi, že jim na jejich místa významně pomohlo zapojení do mužských akademických sítí. Jednomu respondentovi na vysoké akademické pozici takto například nepřipadalo divné, že ji získal v relativně mladém věku a navíc poté, co nikdy nepatřil mezi nejlepší studenty, a zároveň se podívoval nad tím, co ty ženy pořád mají s tou potřebou síťování.

První blok a tím i program prvního dne workshopu uzavřela jedna z organizátorek Manuela Saurer z mnichovské LMU, jež představila výsledky průzkumu zaměřeného na mentorky mentoringového programu své univerzity. Nejvýznamnějším výstupem bylo zjištění, že mentoring má potenciál podpořit strukturální a organizační změny na univerzitách, neboť vede ke zviditelnění žen-

ve světle těchto základních hodnot (vyplývajících z prvního předpokladu) s ohledem na celkové cíle společensky odpovědné vědy. Pokud jde o první z těchto nových oblastí, Kourany uvádí, že se zde jedná o práci filosofů vědy, neboť jde o normativní projekt a filosofové vědy „mají hluboké základy v normativních otázkách“ (s. 118). V poslední části této kapitoly se Kourany zamýšlí nad tím, proč veřejně činní intelektuálové a filosofie vědy obecně nepřinesli vědě téměř nic. Podle ní jde o to, že filosofie vědy nepřináší veřejnosti témata, která by ji zajímala a týkala se jí nebo ji znepokojovala (např. rovnost a sociální spravedlnost, zneužití prostředků na výzkum, vývoj a inovace, témata, která by se týkala zneužití prostředků na výzkum o válce a výzkum zbraní, na zdravotní programy ve prospěch bohatých bílých lidí atd.).

Domnívám se, že je třeba brát argumenty Kourany velmi vážně a snažit se podílet se na takové vědecké práci, která přispěje k projektu společensky odpovědné vědy, tak jak ji Kourany ve své skvělé knize charakterizuje.

Na závěr recenze: Touha po uznání jako základní lidská potřeba

Klasická liberální myšlenka, že všichni občané jsou si rovni a zároveň každý je strůjcem svého štěstí i neštěstí, je zjednodušující. Demokratická společnost zastávající humanistické principy by měla chránit postižené, děti, staré, diskriminované ženy i muže, migranty, lidi různého náboženského vyznání, sexuální orientace, rasy apod. Kanadský filosof Charles Taylor se zabývá problematikou zneuznání v liberální politice univerzalizmu. Tematizuje požadavek uznání a důsledky zneuznání, neboť na touhu po uznání nahlíží jako na základní lidskou potřebu. Neuznání či zneuznání může způsobit ublížení, může mít formu útlaču, může druhého uzavřít do falešného, narušeného a redukováného způsobu existence. Je nutno rozvinout politiku solidarity, říká Taylor, neboť zneuznání je podle jeho názoru

největší újmou. Lidská práva nejsou ve společnosti samozřejmostí, ale mají historické a politické konotace, a diskriminace plodí negativní vidění sebe sama („zrcadlení“). Podle Taylora je třeba znevýhodněným jedincům pomáhat se začleněním do společnosti, ne jen umožňovat jejich přežívání. Slepota, která nám neumožňuje vidět rozdíly, nám brání přijmout zvýhodnění jako vyrovnání mocenských pozic (Taylor 2001).

Literatura

- Linková, M. 2009. „Nejde o to měnit ženy, ale vědeckou kulturu.“ Zpráva z konference Changing Research Landscapes to Make Most of the Human Potential. [online]. [cit. 20. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.zenyaveda.cz/html/index.php?s1=1&s2=8&s3=1&s4=1&s5=0&s6=0&m=1&typ=clanky&recid_cl=2405>.
- Kourany, J. A. 1998. Scientific knowledge: basic issues in the philosophy of science. Belmont: Wadsworth.
- Kourany, J. A. 2010. Philosophy of Science After Feminism. Oxford: Oxford University Press.
- Taylor, C. 2001. Multikulturalismus: Zkoumání politiky uznání (příklad Alena Bakešová, Marek Hrubec a Josef Velk). Praha: Filosofia.

Poznámky

- 1** Janet A. Kourany vystudovala filosofii na Columbia University, v současné době vyučuje na University of Notre Dame.
- 2** Skupina logiků, filosofů a teoretiků vědy, kteří se v letech 1922–1936 scházeli ve Vídni pod vedením Moritze Schlicka. Filosofické východisko kroužku tvořil logický pozitivismus (resp. logický empirismus), to jest pokus o vědeckou filosofii ve smyslu „třetího stadia“ Augusta Comta. Původním záměrem bylo vybudovat axiomaticky založenou filosofii analytických soudů, jež by se zbavila závislosti na empirii a všechny empirické otázky přenechala speciálním vědám.

-výzkumníci a tím i k posílení jejich pozice na univerzitě. Daří se tak odstraňovat tradiční argument pro absenci žen ve vedoucích pozicích, totiž že vůle vybrat ženy existuje, ale bohužel zde žádné nebyly. Samotné mentorky hodnotily pozitivně především zlepšení vlastních poradenských a vedoucích schopností a novou motivaci pro vědeckou práci díky komunikaci s mladšími výzkumníci. Další zásadní potenciál spočívá ve vytváření sítí vědkyň v rámci fakulty i mimo ni, které vedou k větší sebejistotě začínajících výzkumníků a zároveň mohou být protipólem k tzv. sítím starých známých jejich mužských kolegů. Například účastnice mentoringového programu Rhurské univerzity, o němž hovořila Bahar Haganipour, uvedly, že největším přínosem pro ně byla komunikace s ostatními začínajícími výzkumníci (doktorandkami), spíše než s jejich mentorkami. Psychologický přínos vnímaly jako větší než přínos kariérní. Zároveň však vysoko hodnotily získání neformálních znalostí o „pravidlech hry“. Saurer také upozornila, že efektivita mentoringu pro strukturální změnu se často liší podle fakult. Na LMU velice pomáhá skutečnost, že její mentoring je program zřízený vedením univerzity, a proto jednotlivé fakulty nebo osoby nemohou mentoring ignorovat. Podpoře shora jako základnímu kameni úspěchu mentoringových programů byl věnován celý následující den.

Rozvoj a udržitelnost mentoringových programů – bez podpory shora to nepůjde

Další den otevřel druhý blok, zaměřený na rozvoj a udržitelnost mentoringových programů. První prezentující, Manuela Kaiser-Belz, zdůrazňovala podobně jako její předchůdkyně nutnost podpory mentoringu v nejvyšších patrech instituce, zejména u rektora a vědecké rady, která však musí být doprovázena spoluprací různých aktérů napříč univerzitou, mezi jednotlivými studijními stupni a programy a mezi jednotlivými organizačními složkami, zejména mezi vyučujícími a personálním oddělením a především kancelá-